

VINDKRAFTSOPINIONEN I SKUGGAN AV ETT VINDKRAFTVERK

ERIK JÖNSSON

Sammanfattning

Bland politiker och branschaktörer pratas det om att vindkraften ska stå för en betydande andel av Sveriges framtida energiförsörjning, samtidigt avslås allt fler vindkraftsprojekteringar av kommunerna. Med tanke på det breda stöd som finns för vindkraft både bland befolkning och på politisk nivå frågar vi oss i detta kapitel vad denna motsägelse kan bestå i. Eftersom vindkraftverken blivit tio gånger fler under den senaste tjuoårsperioden ligger det nära till hands att undersöka om denna vindkraftsexpansion har inverkat på den folkliga vindkraftsopinionen. Ett stad-landperspektiv anläggs för att undersöka om inställningen till vindkraft skiljer sig utifrån var man bor. Vidare studeras befolkningens syn på att ha vindkraftverk i närheten av ens bostad. Avslutningsvis undersöks om vindkraftstäthet samvarierar med vindkraftsopinionen. Resultaten visar att det bland det svenska folket finns ett bibehållet starkt stöd för vindkraft, även om det skiljer sig beroende på var man bor. Samtidigt har stödet för att ha vindkraftverk i närheten av ens fasta bostad nått rekordlåga nivåer och i takt med att vindkraftverken står allt tätare avtar stödet för ytterligare vindkraftssatsningar.

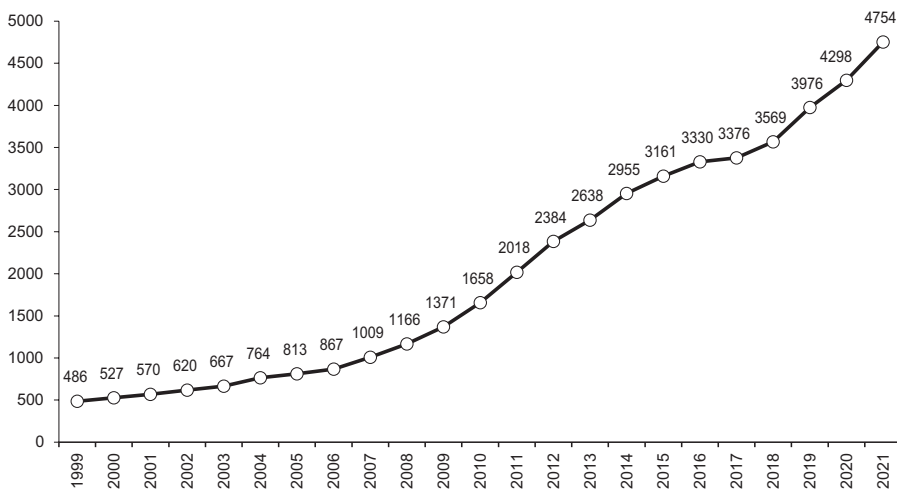
Sverige är i stort behov av energi. Nya prognoser från Energiföretagen gör gällande att Sverige till år 2045 kommer ha ett elbehov som motsvarar en fördubbling av dagens nivåer (Borglund, 2021). Vindkraft har potential att möta stora delar av denna efterfrågan (Energimyndigheten, 2022). Emellertid har det under senare år blivit allt svårare att få till stånd nya vindkraftsetableringar. Orsakerna till den negativa utvecklingen är flera. Artskyddsfrågor står för ungefär var fjärde avslag i tillståndsskedet, och Försvarsmaktens intressen lägger ofta krokben för tilltänkta vindkraftsetableringar (Svensk Vindenergi, 2022) – inte minst när det gäller den havsbaserade vindkraften (SVT, 2021).

Men mycket handlar även om vad som brukar benämnas 'det kommunala vetot'. Faktum är att hela 78 procent av de projekterade landbaserade vindkraftverken stoppades av Sveriges kommuner under 2021 (Svensk Vindenergi, 2022) och avsaknad av kommunal tillstyrkan är den överlägset vanligaste anledningen till nedlagda vindkraftsetableringar för perioden 2014–2019 (Energimyndigheten, 2021). Inte sällan bottnar användandet av det kommunala vetot i ett missnöje bland lokalbefolkningen. Om vindkraften ska kunna möta ett alltmer ökande

behov av el krävs att fler kommuner, och indirekt dess invånare, tackar ja till nya vindkraftsetableringar. Men sedan tidigare vet vi att stödet för vindkraft redan är högt i Sverige. Hur kan det komma sig att så många vindkraftsetableringar hindras av kommunala veton när stödet för vindkraft är så stort – både bland befolkning (Jönsson, 2021) och kommunala politiker (Demoskop, 2022)? Om detta dilemma handlar detta kapitel.

Utöver att ge en sammanställning av aktuell vindkraftsopinion kommer vi i detta kapitel ägna särskild uppmärksamhet åt frågan om var alla dessa tilltänkta vindkraftverk ska stå eftersom så många etableringar får avslag. Särskilt undersöks opinionen bland Sveriges kommuninvånare för att se om det finns ett folkligt stöd bakom kommunpolitikernas val att förhindra nyetablering av vindkraft. Dels görs detta genom att undersöka vindkraftsopinionen utifrån ett stad-landperspektiv, dels genom att ta reda på hur befolkningen ställer sig till vindkraftverk i närheten av deras bostäder. Vidare har det dessutom skett en omfattande ökning av antalet vindkraftverk i Sverige i närtid och vi ställer oss därför också frågan om hur detta kan tänkas ha påverkat stödet för vindkraft. I figur 1 ser vi att det år 1999 fanns 486 vindkraftverk i Sverige medan det år 2021 fanns 4 835 vilket resulterat i att 190 av landets 290 kommuner har minst ett vindkraftverk idag. Det innebär att avståndet till ens närmsta vindkraftverk har minskat. Har man inte ett vindkraftverk inpå husknuten eller i sin egen kommun har man det nästan garanterat i grannkommunen.

Figur 1 Antal vindkraftverk i Sverige, 1999–2021



Källa: Energimyndigheten.

Är det så att vindkraftsexpansionen som vi har bevittnat har resulterat i ett sänkt opinionsstöd för vindkraft? Eller är det snarare så att den svenska befolkningens uppfattning om vindkraft inte alls påverkats av att vindkraftverken i Sverige har blivit allt fler? Detta är frågor vi ämnar besvara i detta kapitel. Men först följer en redogörelse för hur vindkraftsopinionen utvecklats under de gångna åren.

Svensk vindkraftsopinion 2021

Inom ramen för forskningsprojektet *Den svenska miljö-, energi- och klimatopinionen* har vi i de årligen återkommande SOM-undersökningarna ställt frågor i syfte att ta reda på svenska folkets åsikter om och attityder till olika energislag. Mätningarna sträcker sig ända tillbaka till 1999 och erbjuder således goda möjligheter för oss att förstå hur opinionsutvecklingen inom energifrågan har utvecklats över tid.

För att närma oss temat för detta kapitel redovisas här svaret på frågan om hur mycket svenska folket vill satsa på vindkraft inom de kommande 5–10 åren. 58 procent av de svarande uppger att de vill satsa mer på vindkraft än i dag, medan stödet för att satsa ungefär som i dag är 21 procent. 11 procent vill satsa mindre på vindkraften jämfört med i dag och 2 procent vill helt avstå från energikällan. 8 procent har ingen uppfattning i frågan.

I syfte att sätta vindkraftsopinionen i ett sammanhang och erbjuda en nulägesbeskrivning av energiopinionen i stort, redovisas i figur 2 även svaren från samma frågeställning fast för resterande energislag i Sverige. Figuren redovisar ett balansmått som beräknats genom att subtrahera de andelar som vill satsa mindre än idag eller som helt vill avstå från energikällan från de andelar som hellre ser att ytterligare satsningar görs på energislaget, eller som åtminstone anser att Sverige även framgent bör satsa på energislaget som idag.

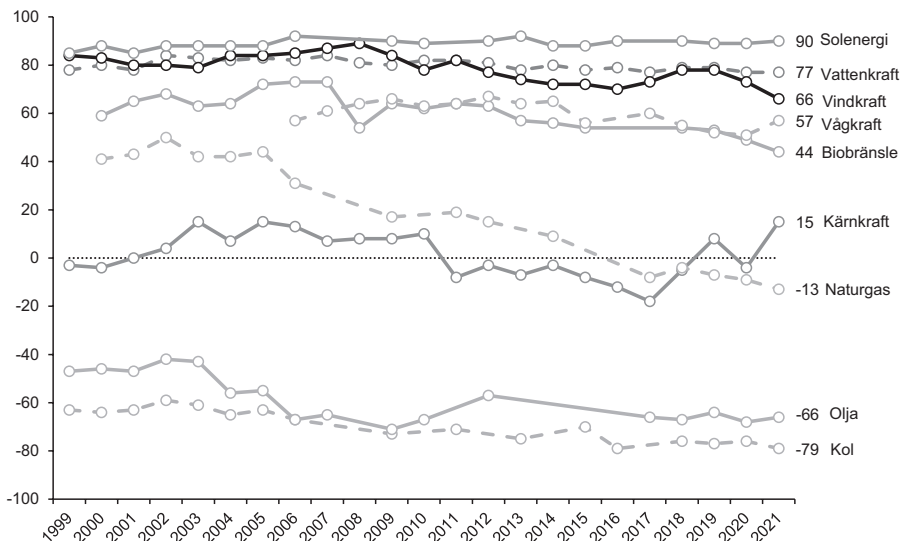
Vid en första anblick blir det tydligt att vindkraften erhåller ett stort stöd bland det svenska folket: det är 66 procentenheter fler som är positiva till vindkraft än vad det är som är negativa. Det svenska folket vill att Sveriges vindkraftssatsningar ska bibehållas på dagens nivå, eller att det ska satsas än mer än vad som redan görs i dag.

För det andra blir det även tydligt att trenden i stödet för att bibehålla samma nivå eller utöka vindkraftssatsningarna ytterligare i Sverige är på nedgång. Efter 2018 och 2019, då balansmättet låg oförändrat på 78 procentenheter, har utvecklingen varit negativ i de två senaste mätningarna. 2020 sjönk siffran till 73 procent och i 2021 års mätning visar balansmättet alltså en övervikt på 66 procent. Jämfört med för två år sedan rör det sig alltså om ett tapp på 12 procentenheter. Vid en jämförelse med övriga energislag framkommer att inget energislag i närtid har ett lika stort tapp i opinionsstöd som vindkraften.

Dock är det värt att betona att tappet sker från höga nivåer. Att dra slutsatsen att vindkraften skulle vara särskilt impopulär bland det svenska folket finns inget som helst stöd för. Vid en jämförelse med övriga energislag är vindkraften det tredje

mest omtyckta, endast solenergi och vattenkraft har ett högre stöd i opinionen. Av de nio energislag vi frågar om är således de tre mest populära energislagen förnyelsebara. Icke förnybara energislag, som kärnkraft och naturgas, är vid en jämförelse inte lika omtyckta. Stödet för kärnkraft må vara på uppgång, men från låga nivåer – tvärtemot vad som är fallet med vindkraften (för ytterligare analyser utav kärnkraftsopinionen, se Sören Holmbergs bidrag till denna antologi).

Figur 2 Vilka energislag bör Sverige satsa på? 1999–2021 (balansmått)



Kommentar: Frågan löd 'Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5–10 åren?' med svarsalternativen 'Satsa mer än i dag', 'Satsa ungefär som i dag', 'Satsa mindre än i dag', 'Helt avstå från energikällan', samt 'Ingen uppfattning'. I figuren redovisas balansmättet för denna fråga över tid, vilket har beräknats genom att svarskategorierna 'Satsa mindre än i dag' och 'Helt avstå från energikällan' subtraherats från svarskategorierna 'Satsa mer än i dag' och 'Satsa ungefär som i dag'.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1999–2021.

Så här långt kan vi konstatera att det finns ett stort stöd för vindkraft i Sverige. Sedan tidigare vet vi dock att stödet för vindkraft varierar utifrån sociodemografiska och politiska faktorer. Kvinnor är något mer positiva till vindkraft än män. Högutbildade svarar i större utsträckning att de vill 'satsa mer' på vindkraft än låg- och medelutbildade. Låg- och medelutbildade är i sin tur fortfarande positiva till vindkraft, men ser hellre än högutbildade att framtida satsningar bör ligga mer i linje med vad som redan sker.

Desto större skillnader vad gäller syn på vindkraft uppstår när vi väger in svars-personerna självplaceringar längs den politiska vänster-högerskalan – personer till vänster är betydligt mer positiva till vindkraft än personer till höger. Mer specifikt är det i genomsnitt 80 procent som vill satsa mer på vindkraft bland personer som anser sig stå 'klart till vänster' medan motsvarande siffra för personer som står 'klart till höger' endast är 42 procent. Vidare tenderar människors partisympati att samvariera med deras åsikt i vindkraftsfrågan. Bland Vänsterpartiets, Socialdemokraternas, Miljöpartiets och Centerpartiets sympatisörer finns endast några enstaka procentenheter som är negativt inställda till vindkraften, medan mellan ungefär 20 till 30 procent av sympatisörerna till Liberalerna, Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna vill satsa mindre eller helt avstå från vindkraften.¹

För första gången har vi i årets SOM-undersökning även undersökt svars-personernas inställning till havsbaserad vindkraft. I takt med att Sveriges elbehov ökar har frågan om havsbaserad vindkraft åter blivit aktuell. Enligt myndigheten Svenska kraftnät har energibolag i Sverige ansökt om att bygga havsbaserad vindkraft motsvarande en total kapacitet på 1 16 gigawatt (Alpman, 2021). Annorlunda uttryckt motsvarar det Sveriges årliga elförbrukning – tre gånger om. En såpass stor expansion kommer dock aldrig komma till stånd, då ansökningar ofta konkurrerar om samma geografiska områden eller får avslag av rent tekniska och miljömässiga skäl – men även på grund av att planer på havsbaserad vindkraft motarbetas av samma faktorer som hindrar att landbaserad vindkraft byggs. Svenska kommuner ligger även här bakom stora delar av de avslag som sker.

Kommunernas skepticism till trots blir det dock tydligt i tabell 2 att det bland allmänheten finns ett stort stöd för havsbaserad vindkraft. Det är i stort samma bild som tecknas av resultatet på frågan om man vill satsa mer på havsbaserad vindkraft som i fallet med vindkraft i allmänhet. Det bör poängteras att vi i tidigare frågor om vindkraft inte har specificerat om det rört sig om land- respektive havsbaserad vindkraft. Även om landbaserad vindkraft troligtvis är vad respondenterna har i åtanke när de svarar på de mer allmänt formulerade frågorna kan vi kan anta att de åtminstone i viss utsträckning tolkar det som att frågan även gäller havsbaserad vindkraft.

Personer som vill satsa mer på havsbaserad vindkraft än genomsnittet är huvudsakligen yngre, högutbildade och boende antingen i Stockholm, Göteborg eller Malmö. Vidare står man till vänster i politiken och sympatiserar framför allt med Vänsterpartiet eller Miljöpartiet. Om man dessutom anser att kärnkraften bör avvecklas är man mer positiv till havsbaserad vindkraft än den genomsnittlige svensken. Omvänt gäller för kärnkraftsförespråkare, som är mer negativt inställda till havsbaserad vindkraft än genomsnittet.

Tabell 1 Åsikt om att satsa på havsbaserad vindkraft efter olika sociala och politiska variabler, 2021 (procent)

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Summa procent	Antal personer	Balansmätt
Samtliga	26	34	28	6	6	100	1 527	+48
Man	27	34	25	7	7	100	739	+47
Kvinna	25	34	30	6	5	100	783	+48
16–29 år	27	36	29	3	5	100	183	+55
30–49 år	27	31	31	7	4	100	433	+47
50–64 år	27	34	26	6	7	100	395	+48
65–85 år	24	35	25	8	8	100	516	+43
Lågutbildade	22	32	30	9	7	100	215	+38
Medelutbildade	22	36	30	6	6	100	799	+46
Högutbildade	34	30	24	7	5	100	477	+52
Landsbygd	23	32	27	9	9	100	231	+37
Tätort	24	32	30	7	7	100	302	+42
Stad	26	35	27	6	6	100	715	+49
Storstad	33	32	27	5	3	100	253	+57
Klart till vänster	45	33	16	4	2	100	171	+72
Något till vänster	35	36	22	4	3	100	326	+64
Varken vänster eller höger	19	34	34	6	7	100	449	+40
Något till höger	24	34	29	7	6	100	397	+45
Klart till höger	16	31	29	13	11	100	166	+23
V	46	34	13	4	3	100	143	+73
S	29	34	30	4	3	100	409	+56
MP	39	39	18	2	2	100	61	+74
C	24	43	25	6	2	100	132	+59
L	25	35	15	5	20	100	40	+35
KD	26	35	26	4	9	100	46	+48
M	19	34	33	9	5	100	309	+39
SD	15	32	26	14	13	100	189	+20
Avveckla kärnkraften	36	39	19	4	2	100	667	+69
Använd kärnkraften	18	31	29	11	11	100	632	+27

Kommentar: Frågan löd 'Vilken är din åsikt om följande förslag? Sverige bör satsa mer på havsbaserad vindkraft'. Svartalternativen framgår av tabellen. Balansmätt beräknas genom att subtrahera kategorierna ganska dåligt och mycket dåligt från andelen mycket bra och ganska bra.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Som vi kunnat se finns det bland befolkningen ett stort stöd för vindkraft i Sverige – en uppfattning som dessutom delas av nuvarande regering. I april i år lade den socialdemokratiska regeringen fram ett särskilt vindkraftspaket i syfte att snabba på utbyggnaden av vindkraft.² Även branschorganisationer, som Energiföretagen och Svensk Vindenergi, liksom tunga svenska industrier, vill se ytterligare expansion av vindkraften.

Det pratas helt klart mycket vindkraft, och all vindkraftsoptimism till trots verkar det ändå inte byggas i önskvärd takt. Vi vet att Sveriges kommuner är en vetospelare i sammanhanget, men hur kommer det sig att kommuner säger nej till etableringar i så stor omfattning när dess invånare bevisligen är positiva till att vindkraft byggs? En delförklaring som vi kommer ägna oss åt nu och som ofta kommer på tal i dessa sammanhang är att, oaktat ens egen inställning till vindkraft, så vill invånarna inte ha vindkraftverken placerade i närheten av deras hem. Men finns det stöd för ett sådant synsätt baserat på våra mångåriga undersökningar? Det har blivit dags att skifta fokus mot det andra huvudtemat i detta kapitel – frågan om vindkraftverkens placering och dess inverkan på opinionsstödet för densamma.

Genom att studera skillnader i vindkraftsattityd beroende på i vilken typ av kommun människor bor i framträder ett mönster i tabell 2. Från att ha varit mer positivt inställda till att satsa mer på vindkraft än riksgenomsnittet har landsbygdsborna under de senaste tjugo åren blivit de relativt sett minst vindkraftsvänliga. År 1999 tyckte 80 procent av landsbygdsborna att vi skulle satsa mer på vindkraft än vad dåvarande vindkraftssatsningar gjorde gällande. I 2021 års mätning har den siffran sjunkit ner till 52 procent. Under samma period har storstadsborna gjort en omvänd resa. I början av 2000-talet var storstadsborna minst positiva till att satsa mer på vindkraft medan de idag är överlägset mest positiva. I våra mätningar skiljer det i dag 14 procentenheter mellan en landsbygdsbo och en storstadsbo i synen på att satsa mer på vindkraft. Sedan 1999 har opinionen således utvecklats till helt ombytta förhållanden. Detsamma gäller vid en jämförelse mellan landsbygdsbor och opinionen i befolkningen som helhet.

Som vi kunde se i den inledande figuren (figur 1) till detta kapitel har det under samma period skett en kraftig ökning av vindkraftverk. År 1999 fanns 486 vindkraftverk i Sverige, en siffra som lite drygt två decennier senare nästan tiodubblats till att bli 4752. En enkel sifferexercis ger vid handen att det 1999 i genomsnitt fanns cirka 1,6 vindkraftverk per kommun vilket innebär att det idag alltså finns ungefär 16 verk per kommun. Men placeringen av vindkraftverk är långt ifrån jämnt fördelat över kommunerna. Det stora flertalet av Sveriges vindkraftverk är placerade i glesbygd, långt från storstadsbornas innergårdar; ett förhållande som konstanthållits under hela den studerade perioden.

Tabell 2 Andel som vill satsa mer på vindkraft baserat på var man bor, 1999–2021 (procent)

	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Ren landsbygd	80	83	80	72	73	81	77	83	83	83	72	68	75	64	56	57	53	58	54	56	60	52	52
Mindre tätort	77	72	71	70	62	74	74	77	79	78	72	60	67	64	61	54	55	56	56	62	64	52	56
Stad/större tätort	70	70	70	67	63	69	72	77	79	80	75	66	70	67	63	60	59	61	63	64	67	60	57
De tre storstäderna	74	65	69	65	61	76	64	72	81	81	76	70	69	68	63	63	66	67	69	73	67	66	66
Samtliga	74	72	71	68	64	73	72	77	79	80	74	66	70	66	61	59	59	61	61	64	65	58	58

Kommentar: Frågan löd 'Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5–10 åren?' med svarsalternativen 'Satsa mer än i dag', 'Satsa ungefär som i dag', 'Satsa mindre än i dag', 'Helt avstå från energikällan', samt 'Ingen uppfattning'. Antal svarande har under åren varierat mellan som minst 1 453 och som mest 1 793.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1999–2021.

Denna utveckling skulle kunna förstås som ett exempel på vad som inom opinionsforskning brukar benämnas som en termostateffekt (Bendz, 2014; Andersson & Oscarsson, 2014; Soroka & Wlezien, 2010). I takt med att vindkraftsverken blir allt fler (på framför allt landsbygden) avtar stödet för utökade vindkraftssatsningar till förmån för alternativet om att snarare bibehålla uppnådd nivå – likt en termostat får ett element att slå av när önskad temperatur uppnåtts.

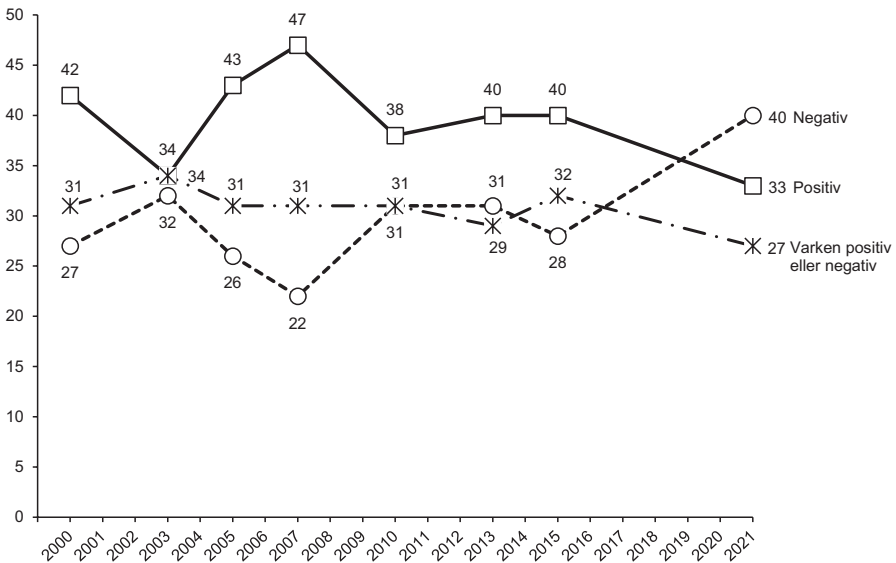
Vindkraftverk inpå husknuten

Men som vi redan varit inne på finns andra förklaringar. Oviljan att ha, i det här fallet, vindkraft i närheten av där man bor kan vara ett uttryck för vad som brukar benämnas NIMBYism, där NIMBY står för Not In My Backyard – inte på min bakgård. Alltså, även om människor är positivt inställda till vindkraft, och tenderar att dela uppfattningen om att det skulle vara bra med mer vindkraft, vill de trots det ändå inte vara med och 'bidra' genom att låta vindkraftverk uppföras i närheten av ens egna bostad. För att undersöka om det finns stöd för NIMBY i den här kontexten har vi i SOM-undersökningarna vid ett flertal tillfällen ställt frågan om hur svarspersonerna ställer sig till etablering av vindkraftverk i närheten av deras fasta bostad. I figur 3 redovisas resultaten från denna fråga och vi kan konstatera att 2021 är 40 procent av de svarande negativa till att få ett vindkraftverk inpå husknuten. 33 procent ställer sig däremot positiva till vindkraftsetableringar i närheten av ens fasta bostad medan 27 procent anger att de varken är positiva eller negativa.

Det verkligt intressanta med denna fråga är emellertid vad som skett över tid. För första gången sedan frågan började ställas är det nu en övervikt av personer som är negativt inställda till vindkraftsetableringar i närheten av där de bor. Vid alla andra tidigare mättillfällen har det funnits en övervikt av personer som ställt sig positiva till detta förslag. Senaste tillfället denna fråga ställdes innan årets mätning var 2016. Hur attityderna kring denna fråga utvecklats under de sex år

som har förflutit mellan 2016 och 2021 års mätningar kan vi dessvärre inte veta. Om trendskiftet skett i samband med senaste mätningen eller är något som skett stegvis under en längre tid låter sig därför inte avslöjas. Väger vi in vad vi vet om vindkraftens opinionsutveckling i allmänhet under denna period, där stödet för ytterligare vindkraftsatsningar började vända neråt 2019, blir den kvalificerade gissningen att trendskiftet skett närmre 2021 snarare än vid 2016.

Figur 3 *Inställning till vindkraftsetableringar i närheten av ens fasta bostad, 2000–2021 (procent)*



Kommentar: Frågan löd 'Hur ställer du dig till etablering av vindkraft i närheten av din fasta bostad?' med svarsalternativen 'Mycket positiv', 'Ganska positiv', 'Varken positiv eller negativ', 'Ganska negativ' och 'Mycket negativ'. I figuren har de två positiva och de två negativa svarsalternativen slagits samman till en positiv respektive en negativ kategori.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2000–2021.

Om vi återgår till frågan om en syn på att etablera vindkraftverk i närheten av ens fasta bostad ser vi i tabell 3 att det, liksom som för frågan om havsbaserad vindkraft, inte finns några substantiella skillnader med avseende på kön. Åldersmässigt är det 30–49-åringar och 65–85-åringar som är minst positiva till vindkraft nära ens bostad. Effekter av utbildning slår inte igenom på svaren till denna fråga. Även för detta frågeinstrument finns det stora skillnader utifrån var man identifierar sig själv längs vänster-höger-skalan. Personer som identifierar sig själva som till vänster är generellt positiva medan personer som placerar sig själva i mitten eller åt höger är negativa. För sympatisörer till Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Miljöpartiet

och Centerpartiet finns en positiv övervikt bland de svarande, medan det bland Liberalernas, Kristdemokraternas, Moderaternas och Sverigedemokraternas sympatisörer finns en övervikt av negativa åsikter.

Tabell 3 *Inställning till att etablera vindkraft i närheten av ens fasta bostad, 2021 (procent)*

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Summa procent	Antal personer	Balansmätt
Samtliga	11	23	27	17	22	100	1 505	-5*
Man	11	23	25	17	24	100	729	-7
Kvinna	10	23	29	17	21	100	770	-5
16–29 år	9	24	30	21	16	100	172	-4
30–49 år	9	24	21	20	26	100	415	-13
50–64 år	13	25	27	14	21	100	400	+3
65–85 år	10	19	32	16	23	100	518	-10
Lågutbildade	12	18	34	17	19	100	216	-6
Medelutbildade	10	23	27	18	22	100	801	-7
Högutbildade	10	25	24	17	24	100	469	-6
Landsbygd	9	20	25	13	33	100	234	-17
Tätort	12	23	24	17	24	100	304	-6
Stad	10	24	27	20	19	100	708	-5
Storstad	11	23	32	14	20	100	244	+/-0
Klart till vänster	19	29	28	12	12	100	166	+24
Något till vänster	12	30	28	15	15	100	322	+12
Varken vänster eller höger	10	17	33	18	22	100	438	-13
Något till höger	8	23	24	19	26	100	393	-14
Klart till höger	8	14	19	17	42	100	162	-37
V	20	30	22	14	14	100	139	+22
S	10	26	33	18	13	100	401	+5
MP	10	42	22	12	14	100	59	+26
C	10	26	31	21	12	100	129	+3
L	12	17	24	20	27	100	41	-18
KD	5	23	16	20	36	100	44	-28
M	7	19	22	19	33	100	306	-26
SD	9	17	25	16	33	100	187	-23
Positiv till vindkraft	13	28	30	17	12	100	1 158	+12
Negativ till vindkraft	0	1	2	16	81	100	152	-96
Avveckla kärnkraften	14	27	29	16	14	100	667	+11
Använd kärnkraften	7	19	22	19	33	100	635	-26

Kommentar: Frågan löd 'Hur ställer du dig till etablering av vindkraft i närheten av din fasta bostad?' med svarsalternativen 'Mycket positiv', 'Ganska positiv', 'Varken positiv eller negativ', 'Ganska negativ' och 'Mycket negativ'. Balansmätt beräknas genom att subtrahera kategorierna ganska och mycket negativ från kategorierna ganska och mycket positiv. Avrundningar gör att siffrorna skiljer sig åt från figur 3.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Att det även för denna fråga finns en tydlig uppdelning utifrån ideologisk ståndpunkt gör att vi misstänker att motstånd till vindkraftverk i närheten av ens bostad åtminstone delvis har att göra med ens inställning till kraftslaget som sådant. Därför har vi även tittat på hur ens åsikt varierar utifrån om man är positiv eller negativ till vindkraft. Det visar sig att om man har en negativ inställning till vindkraft så är ens inställning, föga förvånande, till vindkraft inpå husknuten kraftigt negativ. Bland personer som är positiva till vindkraft finns en övervikt av personer som är positiva till vindkraft i närheten av ens bostad. På samma sätt har vi även undersökt om ens kärnkraftsattityd är avgörande för ens attityd i frågan, och mycket riktigt går det en skiljelinje mellan kärnkraftsanshängare och kärnkraftsmotståndare i synen på vindkraft i närheten av där man bor. Motståndarna till kärnkraft är generellt sett positiva till att ha vindkraft där man bor medan kärnkraftsförespråkarna är negativa.

Jämför vi stödet för vindkraftverk i närheten av ens bostad utifrån bostadsort kan vi åter se det mönster som uppenbarade sig i tabell 2 – landsbygdsborna är avsevärt mer negativa till att ha vindkraft i närheten av ens bostad. Med ett neutralt balansmått är inte storstadsborna några ihärdiga pådrivare av vindkraftverk inpå husknuten, men framför allt är de inte lika negativa som landsbygdsborna. Storstadsborna präglas främst av att en större andel uppger svarsalternativet varken positiv eller negativ.

Vindkraftstäthet

Så här långt visar resultaten i detta kapitel att landsbygdsborna i mindre utsträckning än tidigare vill satsa på ytterligare vindkraftsexpansioner. Storstadsborna har å sin sida blivit mer positivt inställda till sådana satsningar. Samtidigt kan vi även konstatera att det i närtid skett ett skifte i synen på var vindkraftverken ska placeras – för första gången sedan år 2000 är det fler som är negativa till att ha vindkraft i närheten av sin bostad än vad det är som är positiva. Parallellt med denna opinionsutveckling har vindkraftverken blivit allt fler.

I en avslutande analys ställer vi därför frågan om den ökade mängden vindkraftverk i kommunerna på något sätt kan kopplas till utvecklingen av vindkraftsopinionen. Genom att komplettera svaren från SOM-undersökningarna med uppgifter om antal vindkraftverk per kommun möjliggör att en sådan analys blir möjlig. Men att endast ta hänsyn till antal vindkraftverk i en viss kommun blir missvisande. Ett stort antal vindkraftverk i en till ytan liten kommun torde rimligtvis, i genomsnitt, leda till mer negativa attityder jämfört med ett stort antal vindkraftverk i en till ytan stor kommun. Därför inkluderar vi i analysen även uppgifter om kommuners landyta för att på så vis kunna beräkna vindkraftstätheten för Sveriges samtliga kommuner. Arbetshypotesen blir därför att vi förväntar oss ett svagare stöd för ytterligare vindkraftssatsningar i kommuner där vindkraftstätheten är högre.

Som redan konstaterats har vindkraftverken blivit fler under de senaste tjugo åren. För att ta hänsyn till detta faktum har vi i våra analyser inkluderat uppgifter för vindkraftstäthet för varje kommun och år sedan 2003 fram till 2020. På så vis

skapas ett gediget underlag för att ta reda på om vindkraftstäthet har någon effekt på vindkraftsopinionen.

I tabell 4 redovisar vi svarsfördelningen på frågan om hur mycket vi bör satsa på vindkraft under de kommande 5–10 åren utifrån grad av vindkraftstäthet i kommunen. I kommuner som helt saknar vindkraft är det 69 procent som uppger att man vill satsa mer på vindkraft. I kommuner med mycket låg vindkraftstäthet ökar faktiskt stödet något och går snarast emot vad vi antagit, vilket kan ses i den andra kolumnen (0,00005–0,00099). Att stödet är lägre i kommuner som helt saknar vindkraftverk kommer emellertid inte som någon överraskning då det relativt sett låga stödet kanske är just vad som är anledningen till avsaknaden av vindkraftverk. I takt med att vindkraftstätheten ökar framträder, med några undantag, därefter en tendens till att stödet för att satsa mer på vindkraft sjunker. Jämfört med kommuner där vindkraftverken står som allra glesast skiljer det sig i de mest vindkrafttäta kommunerna 11 procentenheter i inställningen till att satsa mer på vindkraft.

En motsatt tendens blir skönjbar för svarsalternativet 'satsa ungefär som i dag': i takt med att vindkraftstätheten ökar blir det allt vanligare att personer uppger att nivån av vindkraftsatsningar bör bibehållas på rådande nivå. Detta verkar dessutom ske på bekostnad av just den andel som vill satsa mer eftersom vi inte ser att de andelar som vill satsa mindre, eller helt vill avstå vindkraften som energikälla, blir mindre. I takt med att vindkraftstätheten ökar blir kommuninvånarna i allmänhet något mindre entusiastiska till ytterligare vindkraftsatsningar.

Tabell 4 Hur mycket bör vi satsa på vindkraft i Sverige i framtiden efter antal vindkraftverk per kvadratkilometer (landyta) i den egna kommunen, 2003–2020 (procent)

Antal vindkraftverk per km ² landyta i kommunen	Satsa mer/mindre på vindkraft:			Avstå från energikällan	Ingen uppfattning	Summa procent	Balansmätt	Antal personer
	Satsa mer	Satsa ungefär som idag	Satsa mindre än idag					
0	69	18	5	1	7	100	+63	12 620
0,00005–0,00099	71	17	5	1	6	100	+65	2 124
0,001–0,0029	67	19	6	1	7	100	+60	2 663
0,003–0,00872	66	19	6	2	7	100	+58	2 950
0,00873–0,0199	63	22	6	2	7	100	+55	2 841
0,02–0,349	65	20	6	2	7	100	+57	2 972
0,035–0,049	64	23	6	1	6	100	+57	1 215
Mer än 0,05	60	22	7	2	9	100	+51	1 703
Samtliga	67	19	5	2	7	100	+60	29 088

Kommentar: Frågan löd 'Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor [vindkraft] under de närmaste 5–10 åren?' med svarsalternativen 'Satsa mer än i dag', 'Satsa ungefär som i dag', 'Satsa mindre än i dag', 'Helt avstå från energikällan', samt 'Ingen uppfattning'.

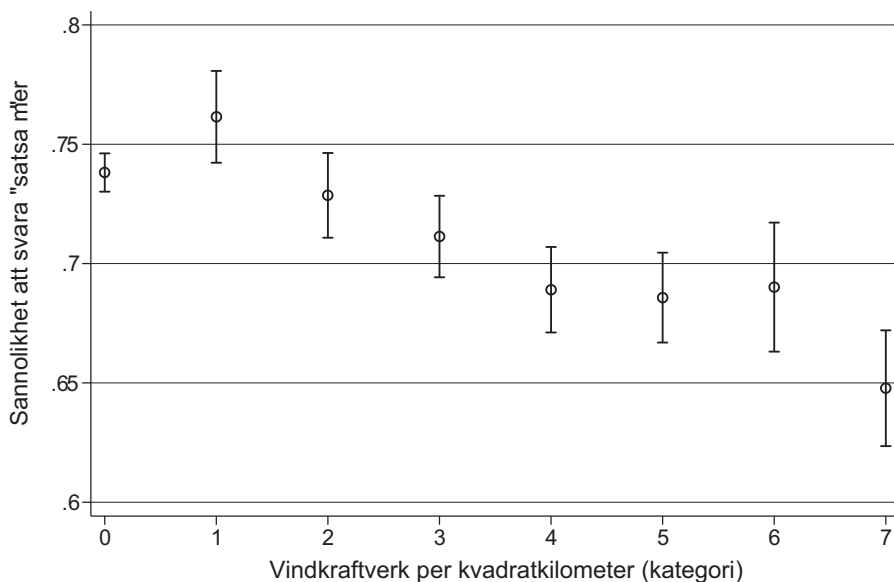
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2003–2020.

För att ta reda på om det iaktagna sambandet håller i statistisk bemärkelse har vi även undersökt det i en logistisk regressionsanalys – föreligger det statistiskt säkerställda skillnader i benägenheten att vilja satsa mer på vindkraft bland befolkningen i kommuner som helt saknar vindkraft med dem som bor i kommuner med många vindkraftverk? Som beroende variabel har en dikotom variabel skapats där svarsalternativet 'satsa mer' kodats till 1 och resten av svarsalternativen har fått värdet 0. Figur 4 nedan visar predicerade värden för förhållandet mellan vindkraftstäthet i kommunen och sannolikheten för att uppge det högsta svarsalternativet på frågan om hur mycket vi i Sverige bör satsa på vindkraft under de närmaste 5–10 åren - att 'satsa mer' på vindkraft.

Eftersom stad-land-dimensionen är av intresse i detta kapitel har vi även inkluderat en kategorisk variabel om svarspersonernas typ av bostadsort i syfte att kontrollera för detta. De fyra kategorierna är landsbygd, tätort, stad och storstad (Stockholm, Göteborg, Malmö.) Genom att kontrollera för stad-land säkerställer vi att resultaten inte enbart drivs av det relativt sett låga stödet för vindkraft som framför allt finns bland människor boende på landsbygd och i mindre tätort. Vidare vet vi att personers subjektiva vänster-högeridentifikation kraftigt samvarierar med ens åsikt om vindkraft (Jönsson, 2021). För att kontrollera för vänster-högerposition används en fråga om svarspersonernas självplacering längs den politiska vänster-högerskalan. Svaret ges på en femgradig skala och sträcker sig från "klart till vänster", via "något till vänster", "varken till vänster eller till höger" och "något till höger" till ändpunkten "klart till höger". Visar det sig att sambandet mellan vindkraftstäthet på kommunnivå och inställningen till att satsa mer på vindkraft kvarstår efter att vi har inkluderat både bostadsort och vänster-högerposition så finns det med största sannolikhet en effekt som är oberoende av dessa två faktorer.

Analysen bekräftar statistiskt det samband vi endast kunde ana i tabell 4, ju fler vindkraftverk per kvadratkilometer yta i kommunen desto mindre benägen är man till att vilja göra mer vindkraftssatsningar. Sannolikheten för att uppge svarsalternativet "satsa mer" avtar med ungefär 10 procent när vi rör oss från kommuner med noll eller väldigt få vindkraftverk per kvadratkilometer till kommuner med en vindkraftstäthet på över 0,05 verk per kvadratkilometer. Bortsett ökningen som vi ser när vi går från kategori 0 till 1 på x-axeln är sambandet negativt när vi rör oss uppåt längs x-axeln. Skillnaden till intilliggande kategorier visar sig inte alltid vara statistiskt signifikanta, men i förhållande till kategori 0 och 1 är de predicerade värdena för kategori 3, 4, 5, 6 och 7 statistiskt signifikanta. Även om det på statistiskt vis inte går att säkerställa att skillnaderna mellan varje enskild kategori är signifikanta är den övergripande trenden emellertid tydlig – ju tätare vindkraftverken står i svarspersonernas hemkommuner desto lägre sannolikhet för svarspersonerna att uppge det högsta svarsalternativet om ytterligare vindkraftsexpansioner.

Figur 4 Benägenhet att vilja 'satsa mer' på vindkraft utifrån vindkraftstäthet i ens hemkommun, 2003–2020



Kommentar: Figuren visar predicerade värden inklusive 95-procentiga konfidensintervall. Kategorierna på x-axeln är desamma som i tabell 4, det vill säga 0=0, 1=0,00005–0,00099, 2=0,001–0,0029, 3=0,003–0,00872, 4=0,00873–0,0199, 5=0,02–0,349, 6=0,035–0,049 och 7=Mer än 0,05 vindkraftverk per kvadratkilometer landyta i kommunen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2003–2020.

Vidare visar analysen att personers vänster-högerposition mycket riktigt är en stark prediktor när det kommer till att förutspå personens åsikt i frågan om att satsa mer på vindkraft. För en person som placerar sig "klart till vänster" längs den politiska vänster-högerdimensionen är sannolikheten att uppge "satsa mer" på vindkraft 82 procent medan den för en person "klart till höger" är 61 procent. Vidare visar analysen att bortsett om man bor i Stockholm, Göteborg eller Malmö så spelar bostadsort ingen roll för sannolikheten att vilja satsa mer på vindkraft än vad nuvarande politik gör gällande. För personer boende i Stockholm, Göteborg eller Malmö att uppge svarsalternativet "satsa mer" är sannolikheten ungefär 3–4 procentenheter högre än vad den är för personer boende i övriga delar av Sverige.

Sammantaget visar analysen att effekten av vindkraftstäthet i personernas hemkommuner kvarstår efter kontroll för bostadsort och svarspersonernas vänster-högerpositioner. Det finns ett kvarstående samband mellan vindkraftstäthet och benägenheten att uppge "satsa mer" på vindkraft även efter kontroll för starka förklaringsfaktorer som bostadsort och vänster-högerposition.

Vindkraftsopinionen

I Sverige finns ett stort stöd för vindkraft. Även om stödet under de senaste två åren har avtagit något är det från en mycket hög nivå och en klar majoritet vill att vi även framgent ska fortsätta satsa på vindkraft i Sverige. Vi kan även konstatera att det stora stödet för vindkraft sträcker sig till att även inkludera havsbaserad vindkraft.

Under ytan har det sedan millennieskiftet däremot skett förändringar inom vindkraftsopinionen. Från att ha varit relativt sett mer optimistiska än genomsnittet är landsbygdsborna nu minst positiva till vindkraft, samtidigt som storstadsborna genomgått en motsatt utveckling. Synen på att ha vindkraftverk i närheten av sin bostad har även det förändrats. För första gången sedan år 2000 finns en övervikt bland de svarande som ställer sig negativa till att ha ett vindkraftverk in på husknuten.

En övergripande fråga vi har ställt i detta kapitel är hur det kan komma sig att kommuner i så stor omfattning säger nej till etablerandet av nya vindkraftverk trots det stora stödet vindkraften erhåller i folkopinionen. Denna motsägelse skulle kunna grunda sig i vad vi kunnat visa i detta kapitel, och då särskilt med tanke på det faktum att allt färre är positiva till att ha vindkraft där man bor. Detta bör implicit innebära att kommuninvånarna hellre ser att vindkraftverken placeras på annan ort. Och när det stora flertalet delar denna uppfattning – att någon annan snarare bör bära bördan – blir följden oundvikligen att endast få kommuner är villiga att tacka ja till nya vindkraftsetableringar.

Trendbrottet i synen på att vilja ha vindkraft i närheten av ens fasta bostad kan dessutom vara ett uttryck för att NIMBY-synsättet blivit alltmer vanligt förekommande hos den svenska befolkningen. Detta syns genom den avtagande optimism till utökade vindkraftssatsningar som resultaten från de senaste SOM-undersökningarna kunnat visa. En annan förklaring till det iakttagna trendbrottet står även att finna i det faktum att energifrågan i allmänhet, och vindkraften i synnerhet, blivit alltmer politiserad i närtid (Jönsson & Holmberg, 2022). Framför allt märks detta genom att personer som politiskt identifierar sig till höger blivit mer negativt inställda till vindkraft. Det finns också stöd för att en termostateffekt förekommer i svensk vindkraftsopinion. Under samma period som detta skifte ägt rum har antalet vindkraftverk blivit tio gånger fler, och vi kan se att människor boende i områden där vindkraftverken framför allt placerats i större utsträckning än tidigare nu anser att nuvarande nivån av vindkraftssatsningar är tillräcklig. Som en följd är man mindre benägen att stödja förslag om ytterligare vindkraftsexpansioner.

En naturlig följd av fler vindkraftverk är dessutom att allt fler får vindkraftverk placerade i sina direkta närområden. Vi har i detta kapitel kunnat se hur den ökade vindkrafttätheten hänger samman med ett avtagande stöd för ytterligare vindkraftssatsningar. Kanske är det inte heller så konstigt när vindkraftverken med tiden också blivit allt högre. Vindkraftverk kastar idag både fler och längre skuggor. Och i skuggan av vindkraftverken gror missnöjet.

Noter

- ¹ För utförligare redogörelser om hur stödet för vindkraft skiljer sig mellan grupper kan ni läsa mer i tidigare kapitel om vindkraft i denna antologiserie (se exempelvis Jönsson, 2021) samt i forskningsprojektet Den svenska miljö-, energi- och klimatopinionens rapportserie (se exempelvis Jönsson & Holmberg, 2022).
- ² <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2022/04/regeringen-snabbar-pa-utbyggnaden-av-vindkraft/>

Referenser

- Alpman, Marie (2021). Vindkraft till havs. *Forskning och framsteg*, 10: 40–43.
- Andersson, Dennis & Henrik Oscarsson (2014). Medelklassuppror i Väst? I Annika Bergström och Jonas Ohlsson (red) *Brytningstider*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Borglund, Ann-Sofie (2021). Elanvändning kan öka med 120 procent till 2045. <https://www.energi.se/artiklar/2021/april-2021/elanvandningen-kan-oka-med-120-procent-till-2045/>
- Bendz, Anna (2014). Att ge feedback på välfärdspolitiken: hur reagerar medborgarna på ökad privatisering. I Annika Bergström och Henrik Oscarsson (red) *Mittfåra & marginal*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Demoskop (2022). Politikerpanelen 2022 – Svensk vindenergi. <https://svensk-vindenergi.org/wp-content/uploads/2022/05/Politikerpanelen-2022-Svensk-Vindenergi-final.pdf>
- Energimyndigheten (2021). Nulägesbeskrivning – vindkraftens förutsättningar. Underlag till Nationell strategi för en hållbar vindkraftsutbyggnad.
- Energimyndigheten (2022). Vindkraft i elsystemet. <https://www.energimyndigheten.se/fornybart/vindkraft/kunskap-och-forskning/planera-for-vindkraft/vindkraft-i-elsystemet/>
- Jönsson, Erik (2021). Vindkraftens förutsättningar. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Marie Grusell & Patrik Öhberg (red) *Ingen anledning till oro (?)*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Jönsson, Erik & Sören Holmberg (2022). *Åsikter om energi och kärnkraft*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Soroka, Stuart N. & Christopher Wlezien (2010). *Degrees of Democracy: Politics, Public Opinion and Policy*. New York. Cambridge University Press.
- Svensk Vindenergi (2022). Kommunala vetot 2020–2021.
- SVT (2021). <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/kritik-mot-hur-forsvarsmakten-stoppar-utbyggnad-av-vindkraft-till-havs>